

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Išminties našta

Vaikystėje laikas teka lėtai – jis apstus, tirtas, svaiginantis, nenuspėjamas. Visa tai, kas laukia ateity, atrodo ypatinga ir nuostabu, taip nuostabu, kad net gniaužia kvapą. Ir sakyti, kad sulaukus amžiaus vidurio visas tas nuostabumas dingsta, būtų neteisinga. Nuostaba tebelieka, tik galbūt su kartėlio skoniu, ir laikas toks pat svaiginantis ir nenuspėjamas, tik labai pagreitėjęs.

Juk net pusamžis būdamas, neišpėji šio pasaulio mįslių, o ką jau kalbėti apie anapusybę ir kitas dimensijas! Juk netgi patys paprasčiausi dalykai – dienos šviesa, prisiminimai, sapnai, liepsnelės čiulbesys ant pamažu įsilapojančio klevo šakos, senos pamirštos knygos šuns nudraskytomis nugarėlėmis, laukinės gėlės, ištikimai ir kantriai prasimušančios pro pernykščius lapus, velėną ir netgi šaligatvio plyteles, tamsi drėgna dauba miške, panaši į šulinį, prižėlusį kibių ir šiurkščių aviečių – visa tai atrodo *kitaip*, nei kadaise, slėpininga ir nepaprasta.

Netgi pagalvoji – su šiokiu tokiu apmaudu – kad kažką *iš tiesų* būsi pražiopsojęs ar nesupratęs, kažko neišgvildenęs, nepamatęs, neišgirdęs... kad dėmesį prarijo kiti, ne tokie svarbūs dalykai: politika, valdybos posėdžiai, nutarimai ir patarimai, užsakymai ir eilės, ir visa kita, visa kita, ką racionalūs ir pragmatiški žmonės įvardija kaip gyvenimo kasdienybę.

Iš esmės viskas yra svarbu. Ir politika, ir posėdžiai. Ir eilėraščiai, ir protokolai. Ir liepsnelės giesmė, ir sąskaitų skaičiai. Mes negalime būti vien dvasingi ar vien pragmatiški. Dvasingumas be veiksmo nieko vertas, o kiekvienas veiksmas turi turėti tikslą. Subrendus kūnui, subręsti reikia ir sielai: ji irgi auga, irgi ruošiasi savo kelionei.

Ir ji nieko neišsineš – nieko, ką galima paimti rankomis. Nieko sveriančio, nieko materialaus. Galbūt netgi paties proto, orientuoto į racionalumą – toks protas kartais gali būti sunki našta. Galbūt netgi atminties – jinai irgi sunki, kartais sunkesnė už akmenį.

Jeigu ką ir nešimės, tai nebent išminties kristalėlį – nedidelį, kartoką. Bet šviesų, skaidrų. Padedantį suvokti, kad visa, kas vyksta, turi prasmę. Netgi tai, kas atrodo labai baisu ir žiauru. Kas atrodo nesuprantama, nepateisinama. Nelabai gražu. Neprotinga. Nmodernu.

Išmintis nėra sunki, ji nepanaši į akmenį ar plytą, kurią reikėtų temptis su savimi. Išmintis nieko nesveria, ji lengva kaip pūkas, kaip liepsnelės giesmė, kaip baltas plukės žiedelis. Ją dar galima palyginti su smėlio kruopele ar druskos kristalu – šiek tiek kartoku, šiek tiek aitriu, smelkiančiu, graužiančiu, ėdančiu.

Mėlyna pilnatis dega šaltame dangaus šuliny, juodas vanduo nubalintas išsiliejusio žvaigždžių pieno, į begalybę smelkiasi miegas ir ilgesys. Viešpatie, suteik mums išminties ir apsaugok mus nuo neapykantos.

Renata Šerelytė

efoto.lt nuotr.

aš į gelmę bedugnę įkritęs buvau
ten sapnavau
akis artimųjų
šimtą senų žibuoklynų
ir ažuolą didį
kurs šlama be véjo

kai išsiropščiau
iš paskutiniųjų
į viršų

buvo naktis
ir nieko aplinkui daugiau
dar pagalvojau
koks keistas gyvųjų pasaulis

štai esu

ir suprast negaliu
tyli jisai
ar verkia

Vytautas Skripka

MRF

MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fondas 2026 m. suteikė 21 000 Eur paremti projektą: *DRAUGAS* laikraščio diasporos žiniasklaida.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Išminties našta • 2-as psl. Jūratė Ivanauskienė. ...kur skamba poetinis žodis... Maironio lietuvių literatūros muziejui – 90* 4-as psl. Astrida Petraitytė. Rojaus paukščio plunksnomis apkaitytas didžios asmenybės 100-metis • 5-as psl. Algis Vaškevičius. 120-osioms išeivijos dailininko Viktoro Petravičiaus gimimo metinėms – parodos • 6-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Gegužės pabaigoje Vilnius ketvirtą kartą švęs Šaltibarščių festivalį • 7-as psl. Stanislovas Abromavičius. Balčių gyvenimo istorija (2) • 8-as psl. Maironio lietuvių literatūros muziejui – 90 (tęsinys)

Kitame numeryje: „Poezijos pavasario“ paukštė leidžiasi į Lietuvą • Tinginės dienoraštis. Gegužė

...kur skamba poetinis žodis...

Maironio lietuvių literatūros muziejui – 90

JÜRATĖ IVANAUSKIENĖ

Sekmadienį, birželio 28 d., 12 val., Muziejus gt. 5, tuose pačiuose namuose ir bute, kur dirbo ir gyveno mūsų didysis tautos dainius Jonas Mačiulis-Maironis, buvo atidarytas muziejus, – šią informaciją 1936 metų birželio 30-ąją išspausdino Kaune ėjęs laikraštis „Lietuvos aidas“. Praėjus ketveriems metams nuo Maironio mirties, duris atvėrė šio garsaus poeto muziejus – trys memorialiniai kambariai. Muziejus kūrėjai buvo Tautosakos archyvo komisijos vadovas dr. Jonas Balys, M. K. Čiurlionio galerijos direktorius Paulius Galaunė, Maironio testamento vykdytojas kanauninkas Pranas Penkauskas ir Maironio sesuo Marcelė Mačiulytė, gyvenusi brolio namuose ir išsaugojusi visą palikimą. Toje pačioje informacijoje buvo rašoma: „Muziejus kambariuose baldai, paveikslai ir kiti daiktai palikti tokioje pat tvarkoje, kokioje juos laikė pats Maironis tuose kambariuose gyvendamas“.

Maironio lietuvių literatūros muziejus įkurtas pačioje Kauno senamiesčio širdyje, Rotušės aikštės kampe baroko epochos rūmuose, kuriuos XVIII a. viduryje pasistatė Kauno miesto teismo seniūnas S. Sirutis, sujungus tris gaisro apgadintus gotikinius mūrinius pastatus, kurių XV–XVI a. rūšiai išsilaikę iki šiol. 1909 m., grįžęs iš Peterburgo, šiuos rūmus nusipirko Jonas Mačiulis-Maironis. Rūmams įsigyti savo kraitį broliui atidavė ir sesuo Marcelė, vėliau kartu su juo apsigyvenusi aštuoniuose antrojo aukšto kambariuose. Iki 1910 m. rūmus suremontavo, o frontonelyje įrašė: „1910 J. Maironis“. Būdamas Kauno kunigų seminarijos rektoriumi, 1922 m. rūmus su žemės valda jis padovanojo Kunigų seminarijai, bet pats liko juose gyventi ir buvo pilnateisis šeimininkas, nors mokėjo Kunigų seminarijai nuomos mokesį.

1931 m. Maironis nusipirko žemės sklypą Aleksote, pasistatė namus, ketindamas ten apsigyventi. Rūpindamasis, kaip su jo turtais bus ateityje, 1930 metų gruodžio 17 dieną Kaune jau buvo surašęs testamentą, liudytojais pakviesdamas kanauninką Pranciškų Penkauską, kunigus Morkų Morkelį ir Joną Petrošių: „Mano nejudamąjį turtą Aleksote, žemės sklypą N 2, iš Šv. Kazimiero Draugijos ir Žemės ūkio Ministerijos išpirktą su mūro namais, kuriuos ateinančiais metais ketinu statyti ir tai statybai numatau ne mažiau šešiasdešimt tūkstančių litų, skiriu mano vardo Muziejui; ir žemės sklypu, ir namais galės naudotis iki gyvos galvos sesuo Marcelė Mačiulytė; jai mirus, Muziejus namas su sklypu pereis žinion ir globon Švietimo Ministerijos ir Kauno Arkivyskupo Metropolito“.

Žinoma, buvo Maironis užgyvenęs ir piniginių lėšų. „Visus gyvus pinigus, kurie po mano mirties atsiras mano asmeninėje kasoje popieriais ar auksu ir sidabru, taip pat dar neišmokėtą algą palieku mano geriausiai globėjai seseriai Marceli Mačiulytei.“ Testamente numatė išmokėti algas namų ir seminarijos tarnautojams, išdalinti vargšams, neturtėliams, prieglaudoms, seseriai Pranciškai, o likusius pasilikti sau. Taip pat skyrė lėšų Kauno Šv. apaštalo Petro ir Povilo arkikatedrai bazilikai, Metropolijos seminarijos bažnyčiai, Kauno Kristaus prisikėlimo ir Betygalos bažnyčioms, katalikiškoms ir labdaros organizacijoms.

Maironis savo seseriai M. Mačiulytei taip pat paliko visą judamąjį savo turtą: fortepijoną, baldus, paveikslus, rūbus, kilimus, sidabro ir stiklo rakandus, knygas, raštus ir kt. Jis pageidavo, kad seseriai mirus „visi mano baldai, knygos, paveikslai ir kas tik turės bent kokią istorišką vertę, noriu, kad būtų perkelti į mano vardo muziejų Aleksoto kalne...“

1932 m. birželio 28-ąją Kauno bažnyčių varpų gausmas pranešė apie Maironio mirtį. Imta galvoti ir apie testamentinį Maironio pavidimą – įkurti jo vardo muziejų. Muziejus kūrėjai buvo dr. Jonas Balys, muziejininkas Paulius Galaunė, kanauninkas Pranas Penkauskas ir Maironio sesuo Marcelė Mačiulytė. Pradėjus vežti baldus ir daiktus į Aleksotą,

Pokario ekspozicijos fragmentas. Apie 1959 m.

nuspręsta muziejų vis tik kurti namuose, kuriuose poetas gyveno. 1933 m. vasario 25 dieną „Lietuvos aide“ Paulius Galaunė rašė: „Ten nebūs Maironies dvasios ir nieks manęs neįtikins, kad tai yra ta pati aplinkuma, kuri davė mums Maironį – dainių. Tai bus bedūšis dirbtinumas“.

1933 m., minint Maironio pirmąsias mirties metines, sesuo Marcelė namų sode pastatė skulptūrą „Kristus“ (skulpt. P. Aleksandravičius), kuri 1976 m. statant G. Jokūbonio paminklą Maironiui prieš jo rūmus buvo nugriauta. 1990 m. direktorės Aldonos Ruškaitės rūpesčiu vėl atstatyta.

1936 m. birželio 28-ąją Maironio muziejus durys atveriamos lankytojams.

Muziejus veiklos archyve saugoma lankytojų knyga, joje fiksuota, kad pirmieji lankytojai buvo priimti 1936 m. liepos 12 d. Pirmaisiais mėnesiais naujajai kultūros šventove dažniau domėjosi kauniečiai: valdininkai, tarnautojai, mokytojai, moksleiviai, kunigai...

Rudenį lankymas intensyvėja, didžiojo Maironio namus lanko svečiai iš Klaipėdos, Lazdijų, Merkinės, Ukmergės apskrities, Kudirkos Naumiesčio. 1936–1938 m. registruojasi dažniausiai pavieniai lankytojai, ekskursijų – tik viena kita... 1939-aisiais lankytojai registruoti sausio 22 ir vasario 27 dienomis...

Rūmuose iki 1939 m. rudens dirbo Tautosakos archyvo komisija, todėl muziejus priežiūra buvo pavesta komisijos pirmininkui, vienam muziejus kūrėjų dr. Jonui Baliui. Tautos archyvo komisijai išsikėlus, muziejus liko be priežiūros, todėl 1940 metais, kovo 1-ąją Švietimo ministerija pirmuoju muziejus vadovu paskyrė poetą Bernardą Brazdžionį. Buvo įvykdyta Maironio testamentinė valia, kad *„muziejus užvaizdą skirtų švietimo ministeris, bet žmogų dorą ir rimtą, ypač literatą“*.

Pirmaisiais B. Brazdžionio darbo metais buvo patvirtintas muziejus statutas, numatęs plėsti muziejus veiklą, t.y. rinkti ir kitų rašytojų medžiagą: „*Prie Maironio Muziejus gali būti organizuojami ir kitų jo amžininkų rašytojų skyriai.*“ Šis statuto punktas nulėmė muziejus ateitį. Tais pačiais metais Švietimo ministras sudarė Maironio muziejus Globos komitetą, kurio pirmininku paskyrė Maironio testamento vykdytoją kanauninką Pranciškų Penkauską, nariais – giminaitį Mikalojų Lipčių, literatūros mokslininką Juozą Ambrazevičių ir Vytauto

Didžiojo Kultūros muziejus atstovą, muziejininką Paulių Galaunę.

Nuo 1940-ųjų gegužės 24-osios muziejus duris lankytojai atveria dažniau, tikėtina, jog įtakos turėjo pirmasis muziejus vedėjas B. Brazdžionis. 1940 metų gegužės 30 d. apsilankymą Maironio namuose savo parašais deklaruoja Eugenijus Matuzevičius, Vytautas Mačernis, Kazys Bradūnas, Bronius Krivickas, Paulius Jurkus ir kiti Studentų Ateitininkų meno draugijos „Šatrija“ nariai, iš viso 14 asmenų. Muziejų lanko daugybė įvairiausių profesijų asmenų iš visos Lietuvos. 1941 m. spalio 11-osios įrašas atskleidžia, kad muziejų, o gal ir besidarbuojantį jo vedėją aplankė Kazys Aukštikalnis iš Vabalninko – artimas B. Brazdžionio bičiulis, su kuriuo sutarę 1926 metais išleido bendrą poezijos knygėlę.

1940-ųjų sovietų okupacija sukelia didelį nerimą, tų pačių metų gruodžio 16 d. muziejus pastatas nacionalizuotas. Muziejus iš patalpų neiškėlė, B. Brazdžionis ir toliau liko Maironio muziejus vedėju.

Kitą vasarą vėl nauja – vokiečių okupacija. 1941 m. muziejus pavadintas Maironio literatūros muziejumi ir perduotas Lietuvos mokslų akademijai. B. Brazdžionio rūpesčiu pagaminamas pirmasis muziejus antspaudas. Muziejuje konservatoriumi dirbo žurnalistas, rašytojas Petras Rimkūnas. Jie su vedėju jau rinko eksponatus ne tik apie Maironį, bet rūpinosi ir kitų rašytojų medžiaga, susirašinėjo su Valskybine leidykla, Pabėgusių asmenų turto paskirstymo valdyba ir prašė perduoti į Rusiją pasitraukusių rašytojų rankraščius, nuotraukas, knygas. Tais pačiais metais lankytojams atidaryta Maironio didžioji svetainė.

Karo metais muziejus buvo lankomas, ypač daug lankytojų registruota 1942 metais: dažniausiai – Kauno gyventojai, bet atvykdavo ir iš Šėtos, Panevėžio, Šiaulių, Kėdainių, Marijampolės, Ukmergės, Vilniaus... Tais metais muziejų aplankė daugybė rašytojų: Adomas Lastas, Benediktas Rutkūnas, Juozas Keliuotis, tuo metu dar studentė Julija Švabaitė, Henrikas Radauskas, Vytautas Alantas, Kazys Jancauskas, Henrikas Nagys, Vytautas Tamulaitis... 1942 m. vasarį lankosi dailininkas Jonas Šileika.

Muziejus veikė, reikėjo rūpintis esamais eksponatais, rinkti naujus, priimti lankytojus... Taip pat reikėjo vykdyti įvairius okupacinės valdžios duotus

Atkelta iš 2 psl.

nurodymus: rašyti etiketes vokiečių kalba, rinkti aukas ir kt. Daugybę laiko atimdavo rūpinimasis papildomomis maisto kortelėmis, piniginiiais priedais už vaikų auginimą (už vieno vaiko iki 14 metų auginimą buvo mokamos 5 RM), algų išmokėjimu, pranešimai Mokslų akademijai apie algų gavimą, „pakvitavimų“ siuntinėjimas. Karo metais buvo įvairių buitinių prekių stygius, todėl teko rūpintis ir darbuotojų buitimi. Susirašinėjimas dažnai vykdavo vokiečių arba vokiečių ir lietuvių kalbomis. 1943 m. dokumente „FREIGABE – SCHEIN / LEIDIMAS“ B. Brazdžionis nurodo, kad reikalingos 3 poros 43 dydžio klumpių. Dokumento apačioje yra muziejaus vadovo paaikškinimas vokiečių kalba: „Mūsų darbovietėje yra trys tarnautojai, tad jiems skubiai reikalingi batai“. Kitoje dokumento pusėje nurodytos darbuotojų pavardės.

1942 m. sausio 27 d. Lietuvos mokslo akademijos įstaigos gavo vokiečių valdžios kuruojamos Švietimo valdybos potvarkį Nr. 1608 iš įstaigų bibliotekų pašalinti dalį knygų: žydų autorių bet kada išleistus kūrinius, taip pat visus P. Cvirkos, L. Giros, K. Korsako (Radvilos), S. Nėries, J. Paleckio, J. Šimkaus, A. Venclovos, daugumą knygų, išleistų Lietuvoje tarybiniais metais, išskyrus sąrašė nurodytas 29 pavadinimų knygas.

Karo metais muziejui buvo iškilę ir daugiau grėsmių: 1941 m. liepos 4 d. B. Brazdžionis ir vokiečių, ir lietuvių kalbomis rašė Kauno miesto komendantui, prašydamas „padėti gauti iš Feldkomendanto pažymėjimą, kad vokiečių kariuomenė Literatūros muziejaus patalpų neužimtų karo reikalams. Visi esantieji Muziejuje daiktai, pavyzdžiui, Maironio, Vaižganto buto apstatymas ir kit., kaip eksponatai kasdieniam vartojimui negalimi, o kitur juos iškelti taip pat neįmanoma“. B. Brazdžionis, kaip religinės ir antitarybinės poezijos kūrėjas, turėjo autoritetą, todėl muziejus buvo išsaugotas.

Muziejaus veiklos archyve saugomuose dokumentuose fiksuota, jog 1942 m. B. Brazdžionis rūpinosi lėšų muziejaus išlaidoms gavimu, rašte Lietuvos mokslų akademijai nurodė metams reikalingų išlaidų sąmata, kurios suma 6600 RM.

Karo metais išlaikyti muziejų buvo sunku. 1942 m. birželio 10 d. muziejaus vedėjas raštu prašė akcinės bendrovės „Spaudos žodis“ finansinės paramos Maironio 10-ųjų mirties ir 80-ųjų gimimo metinių parodai, kurios suma buvo 3500 RM. Parodos išlaidų sąmata sudarė vitrinos, paveikslų ir piešinių rėnimai, dailininko darbas, diagramos ir lentelės apie Maironio kūrybą, nuotraukos. Taip pat už 1500 RM buvo planuojama pagaminti Maironio biustą ir jį pastatyti namų prieangio nišoje.

Muziejus atviras ir 1943-aisiais metais, tačiau lankomas retai. 1944 metų gegužės 7-ąją muziejuje lankosi poetas Kazys Bradūnas su žmona Kazimiera iš Kiršų. Tikėtina, tuo metu šiuose rūmuose jau slapstėsi Brazdžionių šeima, galbūt jie jau tarėsi, kad iš Lietuvos, jeigu reiks, trauksis kartu... Paskutinis lankytojo registracijos įrašas – 1944 metų birželio 25 dieną... Artėjant okupacinei Raudonajai armijai, liepos pradžioje Brazdžionių šeima pasitraukė į Vakarus. Muziejus liko be vadovo.

Pirmosios muziejaus lankytojų knygos pabaigoje – Stepono Lipniaus įrašas: „1944.XII.1 atvykau pasiskirtas sekretoriauti muziejuje ir pradėjau tvarkyti muziejų, kur viskas buvo išmėtyta, sutrypta ir ... apš...“. Sekretorius tvarkė patalpas, rūpinosi muziejaus funkcionavimu, darbo sąlygomis.

Kitais, 1945-ųjų gruodžio 20 d. Lietuvos TSR Mokslų Akademijos vadovybė muziejaus vedėju paskiria rašytoją, vertėją, pedagogą, įvairių sričių vadovėlių autorių Antaną Busilą, kuris vadovavo muziejui iki savo mirties, t.y. 1951-ųjų. Atvykęs A. Busilas rado muziejų užrakintą, tad sukvietęs komisiją, duris atidarė ir surašė aktą, fiksuodamas padėtį muziejaus patalpose: „Komisijai atvykus, durys pavyko atidaryti be įsilaužimo, nes viena durų pusė buvo tik iš laiptų pusės užkalta vinimi, kurią atlenkus, durys prasivėrė nuo smarkesnio patraukimo. Įėjus į vidų ir apėjus visus kambarius, Komisija konstatavo, kad paviršutiniškai žiūrint, atrodo viskas tvarkoj: pavyzdinė švara, baldai, knygos ir visi kiti daiktai neišvartyti ir; berods, savo vietose. Be to konstatuota, kad nerasta jokių žymių, jog durys būtų buvusios užantspauduotos.“

Nusprendus atidaryti lietuvių literatūros ekspoziciją, imta rengti ekspozicinius planus ir ekspozicijų sąrašus. Išlikęs ekspozicinis planas – platus, su-

Muziejaus direktorius A. Busilas ekspozicijoje 1950 m. kovo 26 d.

manyta gana išsamiai eksponuoti literatūrą nuo 1547 m., t.y. nuo Mažvydo *Katekizmo* iki pokario metų. Šiandieną lengvai šokiruoja ideologizuotos ekspozicijos temos: Tarybiniai rusų rašytojai lietuvių kalba; Lenino – Stalino raštai; Komunistų revoliucinė spauda iki 1940 m. ir kt. Tačiau kitaip ir negalėjo būti. Laikmetis buvo sudėtingas, vyravo Stalino asmenybės kulto nuostatos, kultūros įstaigos buvo įvairių cenzorių ir tikrintojų gniaužtuose.

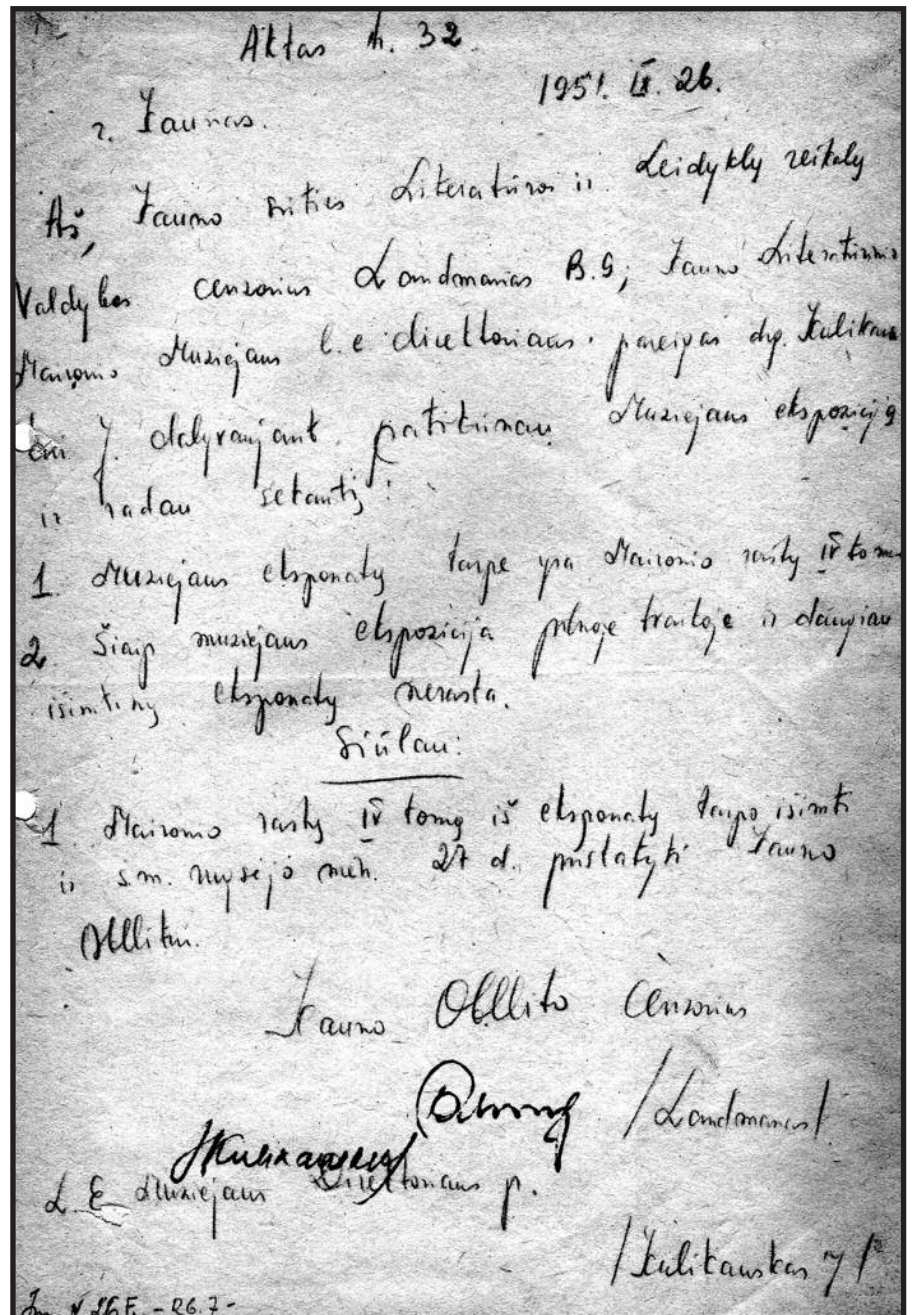
Muziejaus veiklos archyve saugomi planai išmarginti prierasais, papildymais, pastabomis. Galima tik įsivaizduoti, kokią įtampą, kokį valdininkų spaudimą teko patirti muziejaus darbuotojams. Tačiau ekspozicija buvo rengiama ir 1950 m. vasario 10 d. LTSR Mokslų akademijos Lietuvių literatūros instituto direktorius Kostas Korsakas pasirašo įsakymą, kuriuo numatomas Literatūrinio Maironio muziejaus ekspozicijos atidarymas vasario 25 d., kuris vėliau dėl techninių kliūčių nukeliamas dar vienam mėnesiui.

1950 m. kovo 26 d. muziejus atveriamas visuomenei. Išlikusios ekspozicijos nuotraukos atidarymo dieną šokiruoja dar labiau: Maironio bute puikuojasi Lenino, Stalino bareljefai. Tačiau tautiečiai muziejumi domisi, iki metų pabaigos sulaukta 3112 lankytojų. Muziejuje tuo metu dirbo 4 darbuotojai: direktorius, jaunesnioji mokslinė bendradarbė, fondų vedėjas, valytoja.

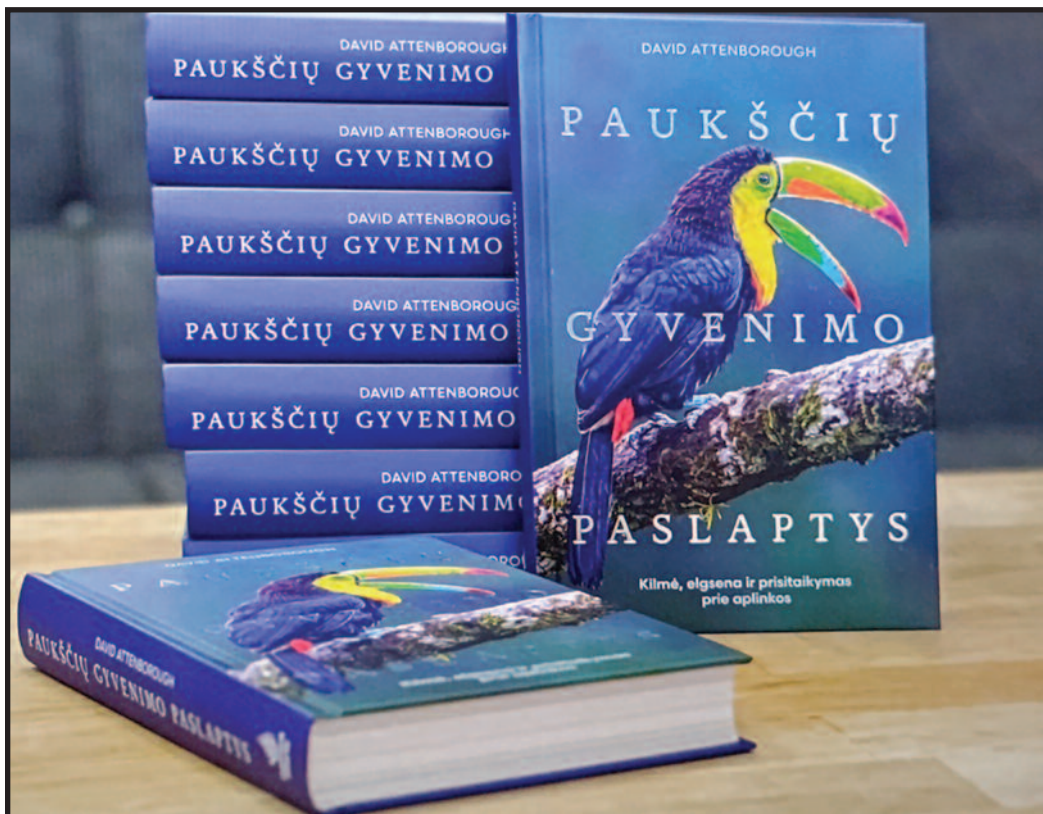
Didelis ne tik lankytojų aktyvumas, gana dažnai svečiais muziejuje tapo LTSR *Glavlito* Kauno *Oblito* cenzoriai, kurių akys užkliūdavo vis už naujų visuomenei „pavojingų“ ekspozicijų. Muziejaus veiklos archyvo 1951 m. byloje įsėgti laiko paženklininti keturi Kauno *Oblito* cenzorių atliktų ekspozicijos tikrinimų aktai: trys rašyti ranka per kalnę, vienas – rašytas spausdinimo mašinėle rusų k. per kalnę. 1951 m. kovo 27 d. cenzorius B. Landmanas nurodo „išstatytuose ekspozicijose reikia padaryti šiuos pakeitimus: a)

Pašalinti knygas bei rankraščius „Raseinių Magdė“ ir „Mūsų vargai“. b) Pašalinti iškabėlę „Prelatas Maironis-Mačiulis“. c) Išimti iš vitrinos arba uždengti leidimo vietą knygos „Pragiedruliai“. d) Pasirūpinti visų užrašų bei pasisakymų nustatymu. e) Išaiškinti asmenis, stovinčius prie V. Kapsuko karsto. f) Išimti iš ekspozicijos tarpo žurnalus „Trečias frontas“ ir „Literatūra“. Po gero mėnesio, gegužės 12 d. rusų k. surašytas tikrinimo aktas ne tik įpareigoja pašalinti Vaižganto *Raštų* 12, 13, 14 tomus ir L. Giros knygą „Žalioji pievelė“, bet ir neleisti medžiagą perduoti Vidaus reikalų archyvui, o muziejų užregistruoti į „cenzūros organus“. Liepos 1 d. tikrinimo akte cenzorė Levinaitė rašo, jog „išimtinų ekspozicijų“ nerado.

Nukelta į 8 psl.

Cenzoriaus B. Landmano tikrinimo aktas. 1951-09-26

D. Attenborough. Paukščių gyvenimo paslaptys. Iš anglų k. vertė V. Adomonis. – Natura libris, 2026

Garbingą jubiliejų švenčiantis seras D. Attenborough

Rojaus paukščio plunksnomis apkaišytas didžios asmenybės 100-metis

ASTRIDA PETRAITYTĖ

Gegužės 8-ąją, regis, visas pasaulis (ypač britiškasis) šventė gamtininko – „Gamtos balsu“ dažnai pavadinamo – David Attenborough 100-metį: socialinė erdvė, ir atsitiktinai akį užmetus, mirgėjo sveikinimų šūkiams, jo portretams, pasisakymų citatomis. Išties neeilinė asmenybė, reikšmingos veiklos ir pasiekimai, o juk ne taip dažnai nutinka, kad tokią progą pats jubilaitas žvaliai sutiktų – net dalyvaudamas Londono Royal Albert Hall jo garbei surengtame koncerte (galėjome regėti, kaip po koncerto visa salė sudainuoja „Happy Birthday to You“, o šimtmetis Attenborough džiugiai tai išklauso).

Štai sausa asmenybės suglaustinė: „[g.] 1926 05 08 Isleworth (dabar Londono dalis), britų gamtininkas, gamtos istorikas, aplinkosaugininkas, rašytojas. Vienas žymiausių pasaulio gamtos tyrinėtojų, televizijos dokumentikos kūrėjų ir mokslo populiarintojų. Londono karališkosios draugijos narys

(1983). Daugelio universitetų garbės daktaras. Seras (1985)“ / www.vle.lt

Ir mes Lietuvoje, bent jau Vilniuje turėjome galimybę prisiminti, o kai kas gal ir naujai šią asmenybę pažinti, atsiliepę į kvietimą: „Sengirės kinas“ Nacionalinėje bibliotekoje: David Attenborough – 100!“

Prieš renginį Martyno Mažvydo nacionalinės bibliotekos Konferencijų salės ekrane regėjome Sengirės fondo reklamą, primenančią, kad ir euriuką, gautą už taromatuose atiduotą tarą, galima aukoti šiam fondui (pasišventėlių pastangas saugoti ir atkurti mūsų miškus mielai ir aš reklamuoju, pati naudojuosi šia taromato paslauga). Kartu su šiuo fondu bendradarbiaujantis „Sengirės kinas“ pastaraisiais metais Vilniuje, Nacionalinėje bibliotekoje bei kituose miestuose vis rodo filmus gamtosaugimo tema.

Gegužės 8-osios renginį įžanginiu žodžiu pradėjo „Sengirės kino“ atstovė (ir viena iš iniciatorių) Aistė Račaitytė, pažymėjusi: šįvakar sutampa daug progų, o svarbiausia, žinoma, – David Attenborough 100-metis. Ji anonsavo, kad prieš 1996-ųjų Attenborough dokumentinį filmą apie rojaus paukščius matysime trumpą Mariaus Karlono, ornitologo (ir to-

kios žavios pramogos gamtoje – ornitostogos sumanytojo) videointerviu, o po filmo bus pristatyta pirmoji naujos leidyklos „Natura Libris“ knyga – David Attenborough „Paukščių gyvenimo paslaptys“ (ją buvo galima išsigyti).

Račaitytės parengtame interviu Karlonas pirmiausia tarė pagiriamuosius žodžius David Attenborough – jis sugebąs sudėtingas ekologijos problemas išsakyti paprastais žodžiais, o gamtos dokumentika išvis iki jo neegzistavusi – net sunku patikėti! Gamtininko nusipelnytas autoritetas padeda skliti ir jo gamtosauginėms idėjoms. Pristatydamas šio filmo „herojus“ – rojaus paukščius, Karlonas pažymėjo: jie iliustruoja, kad gamtoje veikia ir estetikos principas, nes plunksnų ilgio, spalvingumo negalima paaiškinti „būtinybe“.

Kartu jis apgailestavo, kad Pietryčių Azijoje aplinkosauginis judėjimas nėra stiprus, naudos siekis dažnai nusveria ekologinius principus – štai kertami atogrąžų miškai... Jis ne itin džiugiai įvertino ir mūsų miškų situaciją – nors džiaugiamės jų turį nemažus plotus, bet tikrieji miškai esą kelių šimtmečių, Lietuvoje tokių beveik nėra; praradome melioracijos „dėka“ ir pelkių biologinę įvairovę...

Nukelta į 8 psl.

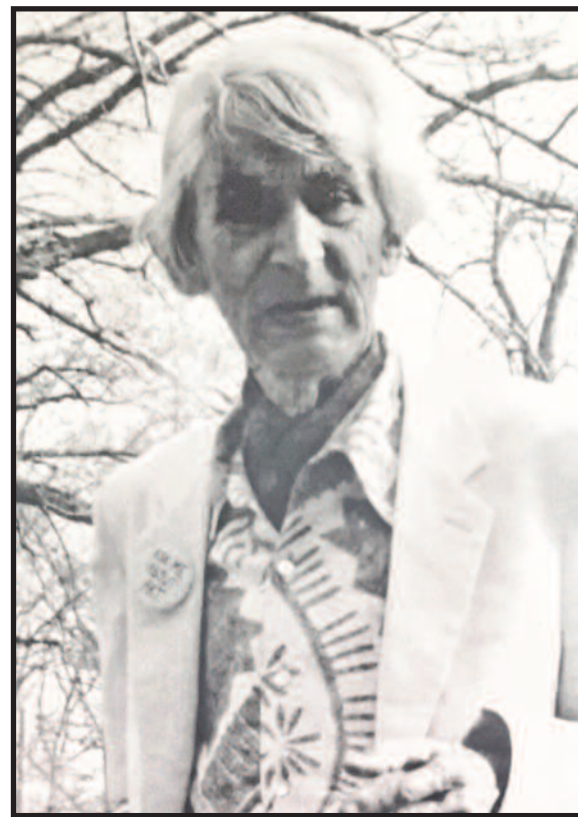
Viena iš knygos iliustracijų

Diskusija po filmo (iš k.): A. Račaitytė, V. Adomonis, M. Karlonas.

A. Petraitytės nuotr.

120-osioms išėivijos dailininko Viktoro Petravičiaus gimimo metinėms – parodos

Parodos Marijampolėje pristato ir paties dailininko kūrybą, ir jos įkvėptus jaunimo darbus. A. Vaškevičiaus nuotraukos

ALGIS VAŠKEVIČIUS

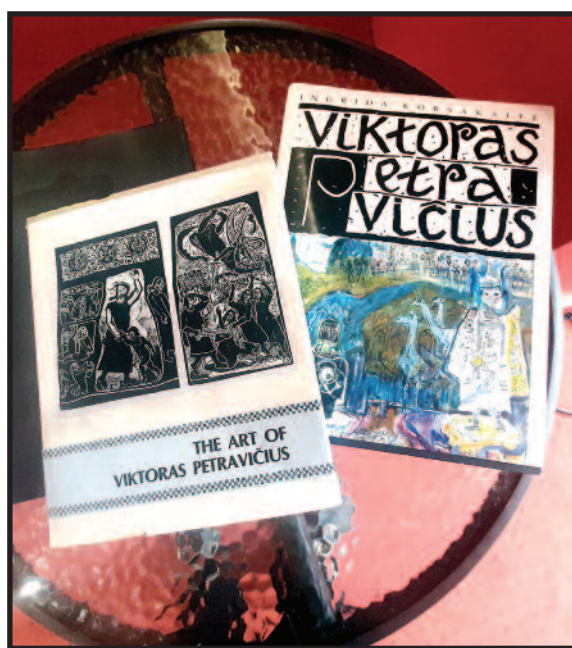
Marijampolė mini garsaus lietuvių išėivijos dailininko Viktoro Petravičiaus (1906–1989) 120-ąsias gimimo metines. Būtent šią savaitę, gegužės 12-ąją sukako 120 metų nuo dailininko gimimo Zanavykų krašte, Šakių valsčiaus Bedalių kaime.

„Viktoras Petravičius – vienas ryškiausių XX a. lietuvių grafikų, didžiąją kūrybinio kelio dalį ėjęs išėivijos keliais. Unikali jo meninė individualybė darė stiprų poveikį visai lietuvių dailės raidai. Jis pirmasis taip galingai pajuto mitinį etninės kultūros klodą, intuityviai kūrė mitologinės atminties gaivinamąją poetišką žmogaus ir gamtos vienybės pasaulį“, – taip apie šį menininką yra rašiusi dailėtyrininkė dr. Ingrida Korsakaitė.

V. Petravičius mokėsi Kauno „Aušros“ berniukų gimnazijoje, vėliau Kauno meno mokykloje, kurioje pasirinko prof. Adomo Galdiko grafiko studiją. 1931–1933 m. V. Petravičius lankė privačią Mstislavo Dobužinskio dailės studiją Kaune. 1935 metais, gavęs Švietimo ministerijos stipendiją, išvyko studijuoti į Nacionalinę aukštąją dailių menų mokyklą ir Nacionalinę dailiojo ir taikomojo meno akademiją Paryžiuje, kur mokėsi iki 1938-ųjų.

V. Petravičius pirmą kartą savo kūrinius ekspozavo dar 1931 m. tarptautinėje meno parodoje Čekoslovakijoje, o nuo 1935 m. dalyvavo parodose Lietuvoje ir užsienyje. Būtent studijų Paryžiuje laikotarpiu V. Petravičius sukūrė savo žymiausias prieškarinio kūrinius – lietuvių liaudies pasakų „Gulbė karaliaus patį“ (1937) ir „Martį iš jaujos“ (1938) iliustracijas. Už iliustracijas knygai „Gulbė karaliaus patį“ 1937 m. Paryžiaus pasaulinėje parodoje jis buvo apdovanotas Didžiuoju prizu.

1938 m. grįžęs į Lietuvą dailininkas čia surengė dvi personalines parodas, o nuo 1940 m. pradėjo dėstyti Kauno taikomosios dailės institute. Buvo meno skyriaus pirmininkas, sukūrė kostiumų ir dekoracijų

eskizų Kauno valstybiniam teatrui. 1944 m. V. Petravičius su šeima pasitraukė į Vakarų. Iš pradžių apsigyveno Vienoje (Austrija), o nuo 1945 m. – Miunchene (Vokietija). Būdamas ten, suorganizavo Jungtinių Tautų pagalbos ir atkūrimo administracijos (UNRRA) išlaikomą dailės akademiją ir jai vadovavo, rengė parodas, organizavo studijas. 1949 metais grafikas su šeima emigravo į Jungtines Amerikos Valstijas ir apsigyveno Čikagoje.

Kaip ir daugelio išėivijų gyvenimo pradžia Jungtinėse Amerikos Valstijose nebuvo lengva. V. Petravičius dirbo Cicero metalurgijos įmonėje, nuo 1951 iki 1954 metų – dailininko įgūdžių reikalaujantį darbą keliose Čikagos vitražo studijose, dalyvavo lietuvių dailės parodose su seniau sukurtais darbais, pradėjo iliustruoti JAV leidžiamas lietuvių rašytojų knygas (pavyzdžiui, 1952 metais iliustravo Balio Sruogos istorinę poemą „Giesmė apie Gediminą“).

Čikagoje V. Petravičius kūrė grafikos darbus, skulptūras, išbandė kitus žanrus, dalyvavo parodose. 1951–1954 metais jis dirbo dizaineriu Čikagos De Prato, Hatchert, Drihobel, Serbicky vitražo studijose, 1962-aisiais atidarė privačią dailės studiją. 1962–1964 m. jis buvo Čiurlionio dailės galerijos direktorius. V. Petravičiaus kūryba darė didelę įtaką Amerikoje gyvenusiems lietuvių menininkams, svarbiausiu savo mokytoju jį laikė ir garsi išėivijos dailininkė bei meno mecenatė Magdalena Birutė Stankūnienė.

Septintajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje V. Petravičius pradėjo kurti spalvotus raizinius, juose naujai traktavo tautosakines, mitologines, istorines, biblines temas, poetiškai perteikė būties problemas, montažas ir variacijos tapo svarbiausiais kūrybos principais. Aštuntojo-devintojo dešimtmečio jo kūrybai būdinga fantastinės gamtos ir architektūros vizijos su lietuviško sodžiaus motyvais, kompozicijos dažnai vertikalaus formato, monumentalios tectonikos, vyrauja vitališkumas, spontaniškumas, erdvės ir laiko beribiškumas, žemės ir dangaus, saulės ir mėnulio, moters ir vyro opozicijos.

V. Petravičius jau nuo 1935 metų dalyvavo parodose Lietuvoje ir užsienyje. Individualios jo darbų parodos Čikagoje buvo surengtos beveik dešimt kartų, jo kūryba eksponuota Clevelande (1966), Vil-

Dailininkas Viktoras Petravičius

niuje (1969, 1983, 1986), Elkharte (Indianos valstija, 1984). Po dailininko mirties parodos vyko Vilniuje (1996, 2012 m.), o 2006-aisiais – Kaune ir Čikagoje. Jo kūrinių turi ir Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus.

Po viešnagės pas dailininką V. Petravičių, maždaug apie 1979 metus, Vilniuje gyvenantis skulptorius Vladas Vildžiūnas sukūrė apie jį dokumentinį filmą. V. Petravičiumi domėjosi ir Jungtinių Amerikos Valstijų žiniasklaida. 1982 m. JAV televizija parodė Michael Beaty filmą apie Petravičių, apie jo kūrinius taip pat rašė ir JAV spauda. Po V. Petravičiaus mirties 1990 m. dar vieną dokumentinį filmą, pavadinimu „Viktoras Petravičius“, sukūrė JAV lietuvių fotografas Algimantas Kezys ir kino operatorius Arvydas Reneckis.

Marijampolės menininkų klubo „Mūza“ ir ilgametės jo vadovės Onos Surdokienės iniciatyva pasitinkant dailininko 120-ąsias gimimo metines Marijampolės kultūros centre atidarytos dvi jam skirtos parodos. Vienoje jų – paties dailininko pristatymas ir keletas jo darbų, o kitoje – kūrybinio jaunimo darbų paroda „Viktoro Petravičiaus pasakų įkvėpti“. Šioje parodoje jaunieji kūrėjai pristato grafikos darbus ir piešinius. „Menininkų klubas 'Mūza' yra išpareigojęs skleisti žinią apie garsius kraštiečius, kad jie nebūtų pamiršti ir kad jų kūryba būtų artima ir mūsų dabartiniams kūrėjams. Mums labai svarbu, kad tokius garsius menininkus kraštiečius žinotų bei pažintų jaunimas“, – teigė O. Surdokienė.

Parodoje darbus pristatė keletas dešimčių jaunųjų kūrėjų, kiekvienas jų darbas pasakoja savitą istoriją, tačiau kartu jungiasi ir į bendrą pasakojimą. Parodos atidarymo metu buvo įteikti padėkos raštai moksleiviams, dalyvavusiems šioje parodoje, o eksponuojami meno kūriniai priminė Viktoro Petravičiaus kūrybos svarbą Lietuvoje.

Tai jau ne pirmas kartas, kai V. Petravičiaus darbai eksponuojami Marijampolėje. Prieš kelerius metus Beatricės Kleizaitės-Vasaris menų galerijoje veikė dviejų menininkų – V. Petravičiaus ir jo studento Zenono Varnausko (1923–2010) kūrybos paroda „Perskeltas meno pasaulis. Viktoras Petravičius ir Zenonas Varnauskas“. Joje eksponuoti V. Petravičiaus kūriniai priklauso Beatricės Kleizaitės-Vasaris menų galerijai, o Zenono Varnausko paveikslai buvo atvežti iš Kauno; juos paskolino dailininko našlė tekstilininkė Aldona Tamošaitytė-Varnauskienė, kuri saugo tapytojo meninį palikimą.

1978 m. Petravičiai įsigijo nedidelę sodybą Union Pier vietovėje Michigano valstijoje. Išsikėlęs iš Čikagos, atitolęs nuo varginančio didmiesčio, atsidūręs gamtos prieglobstyje, aštuntą dešimtį einantis dailininkas patyrė didžiulį kūrybinį pakilimą, iki savo mirties 1989-aisiais sukūrė dar daug vertingų darbų.

Rožinis autobusas.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotraukos

Vilnius ketvirtą kartą švęs Šaltibarščių festivalį

LAIMUTĖ VASILIAUSKAITĖ-ROŽUKIENĖ

Gegužės 5 dieną ta proga Halės turguje įvyko spaudos konferencija: aptartos festivalio naujienos, rožinis transportas, vietinių bei tarptautinių verslo atstovų, bendruomenių iniciatyvos visoje Lietuvoje bei už jos ribų.

Nauja yra tai, kad prie „Vilnius Pink Soup Fest“ galės prisijungti ir tie, kurie negali nedalyvauti festivalyje gyvai.

Spaudos konferencijoje dalyvavo: „Go Vilnius“ vadovė Dovilė Aleksandravičienė, JUDU (SĮ „Susisiekiama paslauga“) vadovė Loreta Levulytė-Staškevičienė, VVT (UAB „Vilniaus viešasis transportas“) vadovas Ignas Degutis, Inovacijų centro „Rockit“ vadovė Lina Žemaitytė-Kirkman, „Naktinės Halės“ atstovas Edgaras Pranskevičius, komikas Tomáš Rynkevič.

Nemokamas transportas. Pasidžiaugta šventine nuotaika ir patarta vilniečiams nenustebti išvydus nuo gegužės 5 dienos kasdien skirtingais maršrutais kursuojančius nemokamus rožinius autobusus, šaltibarščių atributika papuoštą stotelę prie Baltojo tilto.

Nuo gegužės 29 iki 31 dienos (nuo penktadienio iki sekmadienio) – iš stoties iki pat Europos aikštės nemokamai riedės rožiniai autobusai, taip pat nemokamai bus galima paplaukioti Nerimi rožiniais laivais.

Vaišės. Penktadienį 12 valandą per vadinamąją rožinę pietų pertrauką duris atvers kavinė „Pink Break“ prie Baltojo tilto, kuri visus vaišins šaltibarščiais paskelbdama festivalio pradžią, bus kviečiama sukti laimės ratą ir laimėti visokios atributikos, kt.

Halės turguje bus atidarytas naujas restoranas su naujų skonių gėrimais, siūloma paragauti visų tra-

Spaudos konferencija, skirta Šaltibarščių festivaliui

dicijų ir receptų šaltibarščių bei pamatyti tomis dienomis įdomią naktinę programą. Edgaras pajuokavo, kad ten *judės* (šokiai pokiai) ne tik JUDU atstovai. Bus alternatyva tamsai ir naktiniai – visas miestas ir upė „nusidažys“ rožine spalva.

Kiekvienais metais festivalis vis labiau gražėja ir plečiasi – vis daugiau verslo partnerių, taigi – ir pramogų, koncertų, varžybų, konkursų, degustacijų. Konkursus stebės tarptautinė komisija.

Du vakarus Rotušės aikštėje vyks muzikiniai pasirodymai su komikų šou, o sekmadienį 15 val. – uždarymo koncertas pievoje prie Baltojo tilto.

Šeštadienį 12 val. krantine nuo Karaliaus Mindaugo iki Baltojo tilto vyks rožinių laivų paradas. Festivalio metu vyks įvairūs konkursai. Pvz., šeštadienį, 17 val. prie Baltojo tilto – šaltibarščių konkursas. Nuo Žaliojo iki Baltojo tilto 13.30 Neries krantine su padėklais bėgs padavėjai, kas iš jų nugalės neištašydami sriubos?

Sekmadienį nuo Upės gatvės (10,5 km per Vilnių) 11 val. startuos šaltibarščių ėjimo varžybos, o už žingsnius (10 tūkst.) bus galima išsikeisti prizus. Sekmadienį 13 val. prie Baltojo tilto gali labiausiai išalkę galės registruotis ir varžytis, kas greičiau ir dau-

giau suvalgys šaltibarščių, o 14 val. – paragauti, degustuoti kitų tautų, pvz., indų, meksikiečių, sakartvelų šaltibarščių. Kas sukūrė šaltibarščių receptą, iki šiol verda ginčai tarp tautų. O ir jų variantų yra nemažai bei visokių..

Fotografų konkursas. Buvo kviečiama fotografuoti Vilniaus vitrinas (kas labiausiai pasipuošė), skverus, gėles. Konkurso „Rožinis Vilnius“ nugalėtojai paašė birželio 9 dieną delfi.lt portale, balsavimas už juos prasidės gegužės 28 d., o registruotis fotografams tebuvo galima iki gegužės 1 dienos...

Simboliška šaltibarščių festivalio repeticija. Po konferencijos visi dalyviai buvo pakviesti neformaliai pabendrauti ir papietauti – į simbolišką rožinės šventės repeticiją.

Spaudos konferencijos dalyviai buvo vaišinami ypatinga sriuba – tarsi tradicine pagal komponentus, bet kartu ir su ypatingai paruoštos jautienos gabaliukais – su *pastrami* toje pačioje lėkštėje. (Mėsa gaminama čia pat, Halės kavinėje: savaitę marinuojama su 22 žolelėmis (jų prieskonių mišinys tebėra paslaptis: sužinojau tik tiek, kad įeina ir kadagių uogos), tada rūkoma šaltuoju būdu ypatingoje krosnyje, vėliau supjaustoma). Toje pačioje kavinėje parduodamas ir gan brangus sumuštinis *Reuben* su taip paruoštu *pastrami*, jo ten net 250 gramų, kaina – 22 eurai. Apie tai man papasakojo jų *kuchmistras* Artūras, kuris, pasak organizatorių, su kolega gamina geriausią *pastrami* Lietuvoje. Taigi vaišinomės ne pigiai.

Šaltibarščiai, vasaros simbolis, pasak interneto portalo *tasteatlas.com*, yra geriausių pasaulio šaltųjų sriubų reitingo trejetuke, o „Vilnius Pink Soup Fest“ rengiama kasmet nuo 2022 metų.

Daugiau apie šventę:

<https://www.govilnius.lt/saltibarsci-festivalis>

Šaltibarščių šventės repeticija

Stasė Balčiūnaitė-Baguckienė, 2023 m.

Vytauto Budvyčio nuotr.

Balčiūnų gyvenimo istorija (2)

STANISLOVAS ABROMAVIČIUS

Pabaiga. Pradžia 2026 m. gegužės 9 d. „Kultūroje“

! Sibirą „savo noru“

Sulaukus penkiolikos ir nematydama išeities, sumaniau važiuoti į Sibirą pas ištremtą mamą ir brolio šeimą, pasitariau su savaisiais. Reikėjo gauti pinigų kelionei. Padėjo teta Magdalena. Ji buvo nusipirkusi tris maišus rugių „juodai dienai“ ir juos laikė pas pažįstamus netoli Palemono, Vieškūnuose. Grūdus parsivežė ir pardavė, taip pat atidavė mūsų santaupas, tad kelionei pinigų surinkome. Rusiškai susikalbėti aš jau mokėjau.

Atsitiko taip, kad viena tetos pažįstama ruošėsi važiuoti į Sočį per Maskvą, sutiko palydėti iki Maskvos ir mane, išodinti į Sibiran važiuojantį traukinį. Taip ir atsitiko: iš Vilniaus pasiekėme Maskvą, ten nuvažiavome abi į Kursko geležinkelio stotį, ji nupirko man bilietą. Traukinys išvažiavo 9 val. vakare. Kelionėje praleidau septynias paras, o 1952 m. rugėsio 3 d. išlipau Sibire, Usoljės stotyje.

Mane pasitiko Sibiro užkampis, kelių ten nebuvo, viskas pražliugę. Užėjusi į paštą sužinojau, kad iki mamos ir brolio tremties vietos man teks nukeliauti tundra dar 45 km. Prakalbinau rusiškai ten dirbusį pusamžį vyriškį, tas paskambino vietos komendantui ir pranešė, kad pas Žilkinę gyvenančią tremtinę ir jos sūnų atvyko dukra iš Lietuvos, nori ten vykti. Tas pažadėjo jiems pranešti. Pašte slaptai nakvynę man suteikė tas vyriškis, jį pavaišinau atsivežtais iš Lietuvos lašunukais, sūriu. Žmogus labai džiaugėsi, sakė, seniai tokio skanaus maisto neragavęs...

Laukiau dar dvi dienas, tačiau niekas nepasirodė, kad paklausiau to žmogaus kelio ir išėjau pėsčiomis. Nuėjusi kelis kilometrus pamačiau einančias dvi mergaites, pasivijau jas ir buvau nustebinta, kad viena iš jų metais už mane vyresnė buvo mažoji tremtinė Filomena Žvirblytė iš Palomenės, atitremta čia su motina Veronika. Filomeną Lietuvoje gerai pažinojau, buvome draugės, kad susitikę apsikabinome ir gražiai bendravome. Kiek paėjęję pamatėme, kad priešais mus su dviem arkliais kinkytu vežimu važiuoja manęs pasiimti brolis Adolfas!

Pasiekėme Žilkiną, susitikau mamą. Brolis dirbo miško ruošos darbuose, mama ravėjo *sovchozo* laukus, bet darbe susizeidusi gavo prižiūrėtojo leidimą siūti namuose, nes turėjo atsivežusi siuvimo mašiną. Žinoma, teko tarnauti prižiūrėtojų ir komendantų šeimoms, siūti ir taisyti jiems drabužius veltui.

Tada žinojau tėvelio, kalėjusio lageryje adresą, siunčiau jam laiškus. Pamenu, jau 1955 m. užrašiau ir nusiunčiau jam dainą „Laiškas iš lagerio“.

Man, šešiolikametei, Sibire teko sunkiai dirbti. Nuėjau vargti į kiaulių fermą, kur dvejus metus nešiojau bulvių maišus. Paskui tapau šerike, traktorininko padėjėja-prikabinėtoja. Taip svetur prabėgo šešeri metai. Ten 1953 m. broliui Adolfui ir brolienei Bronei gimė dukra Genutė, kurią pakrikštijau. Išėjęs iš lagerio, tėvelis ir atvažiavo pas mus į tremtį, į Lietuvą visi sugrįžome 1958 m.

Mūsų namai Eitekonyse buvo apgailėtinos būklės: dalį pastatų pasisavino vietos kolchozas, troboje gyvenę svetimi žmonės ją taip nugyveno, kad teko jį skubiai remontuoti. Brolis laikinai su šeima įsikūrė žmonos tėvų namuose Krušonyse, paskui grįžo gyventi pas mus, dirbo Kaišiadorių miškų ūkyje staliumi.

Mano gyvenimo keliai pasuko į Petrašiūnus, Palemoną, su vyru dirbome „Atramos“ gamykloje. Buvo metas, kai statė Kauno hidroelektrinę, siūlė sklypelius sodybų statybai Neveronyse. Čia su vyru pasistatėme namelius, kuriuose gyvenu iki šiol, užauginom sūnų ir dukrą.

Bėga metai, šiemet minėsiu devyniasdešimtmetį, gyvenu prie savųjų netoli Kauno, turiu proanūkį. Tik nepaleidžia Sibiro kančios, šeimos nelaimės. Savo išgyvenimus dar sudedu į eilėraščių...

Ilgai nedavė ramybės nežinia apie žuvusius brolius partizanus. Suradau jų bunkerio, kuriame žuvo, vietą, su broliu Adolfu pastatėme paminklėlį, nuolat jį prižiūrime. Džiaugiuosi, kad čia renkasi moksleiviai, Palomenės šauliai. Mūsų giminės kapavietėje įamžinau žuvusiųjų vardus, atvežiau simboliškai žemės iš žūties vietos, pastatėme atminimo lenteles, tačiau konkreti jų kūnų palaidojimo vieta nežinoma iki šiol. Bandėme Atgimimo metais klausinėti sovietinių aktyvistų, buvusių strībų apie tai, tačiau jie jau buvo praradę atmintį...

Atmintyje išliko partizanų dainos

Neveronyse, Kauno rajone gyvenanti buvusi tremtinė ir žuvusių partizanų sesuo Stasė Balčiūnaitė-Baguckienė yra išlaikiusi mokyklinį sąsiuvinį, kuriame užrašė ir vaikystėje girdėtas gimtojo kaimo jaunimo dainuojamas partizanų dainas; jas dainuodavo vakaronėse susirinkęs kaimų jaunimas. Tai buvo gana pavojinga veikla, nes sovietinės struktūros aktyviai sekė žmonių gyvenimus.

Dainingiausias šio krašto jaunimas gyveno ne tik Eitekonyse, bet ir Babilių, Muldiškių kaimuose: Bandzevičiai, Dauksaičiai, Ivoškai, Vyšniauskai, Kasparai, Gedminai, Kukaliai. Susirinkę vakaronėse iš pradžių be baimės niūniuodavo partizanų dainas, tačiau kažkam 1946 m. vasarą įskundus (kaimynui iš Muldiškių kaimo, buvusio prie geležinkelio Kaišiadorys-Jonava pervažos ir turėjusio 15 sodybų), mergaitės Janina Treideraitė (Monkevičienė, g. 1929 m.) ir Stasė Jaglinskaitė (Butkevičienė, 1929 m.) buvo suimtos, išduotos parsidavėlio kaimyno. Jų namuose baudėjai rado tų dainų sąsiuvinį. Buvo apkaltintos ne tik partizanų šlovinimu, bet ir pagalba jiems.

Sako, nedideliame Muldiškių bajorkiemyje, buvusiame netoli Palomenės, caro valdymo laikais nebuvo baudžiauninkų, gyveno čia katalikai. Jau 1949 m. nuteistas kaimo gyventojas Zigmas Lazauskas 7 metus kalėjo Omske. Tais metais į Usoljė ištremti Bronius ir Natalija Stravinskai su septynmečiu sūneliu Petruku. Į Lietuvą jie sugrįžo po 8 metų.

Jonas Treideris turėjo gražų ūkį, su žmona augino penkis vaikus: Janiną, Jadvygą, Bronių, Zosę ir

Antaną. Kalbėjo, kad jų tėvelis kažkada dirbo ekonomu dvare, todėl kaimynai kartais eidavo pas juos pasitarti. Jaglinskas buvo Lietuvos kariuomenės savanoris, už tai gavo žemės, jiedu su žmona augino dvi dukras: Stasę ir Genę.

Neilgai mergaitės tardė, bet bausmė buvo griežta: septyniolikmetes nuteisė po 5 metus nelaisvės. Janina kalėjo Ivdelio lageryje, Kolymoje, o Stasė – Sverdlovsko srityje. Į Lietuvą jos sugrįžo 1951 m. Janina jau mirusi, o Stasė gyvena Kaišiadoryse.

Dainingiausias Balčiūnų šeimoje buvo brolis Jonas. Vakaronėse dainuojant jis buvo tarsi vedantysis, mokėjo daug partizaniškų dainų, turėjo gražų balsą. Susibūrimo metu pas Balčiūnus, Paulauskus, Grigaliūnus, Paškevičius, Kukalius jaunuoliai kirpdavosi plaukus, kalbėdavo apie apylinkėse įvykusius nutikimus. Deja, prasidėjus tremtims, gyventojų skaičius mažėjo.

Kaišiadorių muziejaus muziejininkas Vytautas Budvytis buvo nuvykęs pas moterį ir užrašė jos dainuojamas partizanų dainas. Kai kurios jų yra žinomos, dainuotos visoje Lietuvoje. Tačiau Stasės dainuojamos kai kuo skiriasi nuo originalių. Tai natūralu, nes jos krašto jaunimą pasiekė iš lūpų į lūpas... Dainą „Aš į stotįėjau palydėti tavęs...“ seserys Janina ir Jadzė Treideraitės niūniuodavo išlydint jaunuolius į sovietinę kariuomenę, o „Mus vežė diena, vežė naktį“ Stasė išgirdo ir jau dainavo tremtyje. Ji ir pati bandė kurti tekstelius tiek tremtyje, tiek ir jau sugrįžusi į Lietuvą...

*Nieks nelanko mūsų kapo:
brolis nei sesutė,
tikslai lanko miško žvėrys
ir raiba gegutė.*

*Nieks nesėja žalių rūtų
ant mūsų kapelių,
tikslai sėja šiaurys vėjas
geltonus lapelius.*

*Tėvynei pareigą atlikęs
kovų laukuose tu žuvai.
Tu užgesai, kai Laisvė švito,
laimėjai kovą, bet ne sau.*

*Suėjo giminės prie kapo,
Ir nieks nežino, kas esi.
Tėvynė motina tau tapo,
ir miško broliais mes visi.*

*Verkė sesutė ir sena močiutė
prie aukšto kapelio sūnelio brangaus.
Jų šauksmas ir verksmas – gegutės raibosios,
kaip mažo paukštelio dainelė graži.*

*Kur ašara krito, gėlė ten išdygo,
pražydo gėlėle skaisti ir graži.
Žuvo sūnelis prie upės Šventosios,
begindams Tėvynę žiauriamam mūšy.*

*Kelkis, oi kelkis, mano sūneli,
gana, išmiegojai miegelio ramaus.
Jus gėlės pražydo, upeliai čiurlena,
išaušo beribė danguje aukštai.*

*Jų šauksmas ir verksmas per šilą nuskriejo,
nuščiuvo paukšteliai savuose lizduos.
Už drąsą ir narsą dėkos šiems didvyriams,
didvyriams brangios Lietuvos.*

*Aš į stotįėjau palydėti tavęs,
palinkėti laimingo tau kelio.
Neskubėdamas tu pro vagono duris,
išmetei man alyvų šakelę.*

*Traukinys tas žiaurus greitai perskyrė mus
ir išnyko toli horizonte.
Bet pro ašaras tas nemačiau aš tavęs,
o mačiau vien tavąsias alyvas.*

*Aš parėjus namo labai gailiai verkiau,
gėles ašarėlėm palaisčiau.
Ir tada supratau, kad iš meilės pirmos
vien alyvų šakelė teliko.*

*Ir nuliūdo širdis, šypsena ir daina
ir alyvų šakelė nuvyto.*

Kadras iš filmo „Attenborough rojuje“

Rojaus paukščio plunksnomis apkaišytas ...

Atkelta iš 4 psl.

Karlonas išsakė ir „fatališką“ optimizmą – klimato kaita nėra naujas dalykas, įvairios rūšys išnykdavo, gamta atsikuria...

Filmas „Attenborough rojuje“ išties suteikė galimybę panirti į egzotišką Naujosios Gvinėjos gamtą, kur savo ekspediciją surengė jo autorius. Filmo pradžioje regėjome ir vietinius gyventojus (net pasipuošusius išpūdingomis rojaus paukščių plunksnų karūnomis), bet pagrindinis tyrėjo dėmesys skirtas paukščiams, jų tuoktuvų ceremonijoms. Rojaus paukščių esama daugybės rūšių, įvairias ir regėjome, daugumai jų atstovauja kuklios išvaizdos patelės ir išpūdingai „pasipuošę“ patinėliai – vienu ilgos spalvingos uodegos, kiti turi „antpečius“ prie sparnų ir pan.

Filmo autorius gamtos prieigobstyje ar net užsikardamas specialia virve į medžių viršūnes stebėjo ir mums komentavo patinėlių pasitelkiamas gundymo ceremonijas – tai šokius, tai patelės baksnojimą snapu ir pan.; būtent ši „piršlybų“ įžanga užima daugiausiai laiko, kelių sekundžių suėties momento gali net nepastebėti. Gamtininko komentarai kupini humoro (būtent taip priėmiau jo replikas, pvz., „parteryje [ant šakų sutūpusių patelių] auga jaudulys“, „lobius [maisto atsargas] kaupiantis kapitalistas“ – nesu linkusi priimti vėliau, diskusijos metu išsakyto Račaitytės tarsi nuogastavimo, kad Attenborough gyvūnus antropomorfizuoja).

Išties regėjome rojaus paukščių įvairovę, ne visada gali suvokti – ar tai vis dar šios rūšies egzemplioriai, nes ir įvardijimų išgirsti daugybę. Bet juk filmo, kaip bet kurio kūrinio, vertė lemia ne tik patenkintas, bet ir sukirbintas smalsumas; taip aš, pavyzdžiui, susiradau papildomai informacijos apie *puošniąją astrapiją* – tai esanti rojinių paukščių gentis...

Po filmo Račaitytė pokalbiui pakvietė ornitologą Marių Karloną ir Attenborough knygos vertėją dr. Vidmantą Adomonį.

Adomonis pasisakė atsitiktinai užtikęs šią knygą (originalą) – net ne knygyne, o kažkokioje parduotuvėje, matyt, kaip dekoro detalę, pavyko ją nusipirkti. Labai susidomėjęs perskaitė, kai pasiryžo verst, parašė laišką autoriui, sulaukė pritariančio atsakymo.

Darbas nebuvo lengvas, reikėjo pačiam daug naršyti, pavyzdžiui, aiškintis nežinomų augalų pavadinimus. Laimingas atsitiktinumas, kad sutikęs Marių [leidyklos, kurios direktorė – Rugilė Stanelienė, bendraįkūrėja], kuris inicijavo knygos išleidimą. Knyga, pasak vertėjo, pirmą kartą išleista 1998 m., nėra pasenusi ir nepasens, nes paukščių elgsena, susiformavusi per tūkstantmečius, greitai nepasikeis. Adomonis prisipažino, kad jį įtraukė Attenborough serialai, įvairioms gamtos sferoms skirti.

Račaitytei išreiškus viltį, kad Attenborough ryšys su paukščiais ypatingas, Karlonas „atvėsinio“: jam įdomūs ir mieli visi gyvūnai, gal tik žiurkių nemėgta, o žavis, pavyzdžiui, ir gyvatėmis.

Buvo diskutuota ir apie Lietuvos paukščius, jų (migracijos ir pan.) įpročius, jų vardų kilmę – pavyzdžiui, pasak Karlon, pečialindą norėta pervadinti „krosnialinda“, bet liko tas su „pečium“ paukštį susiejęs vardas... Ornitostogų (išvykų į gamtą paukščių stebėjimui) iniciatorius išsakė poziciją: gamtą, miškus reikia saugoti, bet neturi būti rezervatų, į kuriuos žmonės negali patekti – taip augs kartos, net nežinančios, kas yra tikra laukinė gamta...

O renginys užbaigtas, Karlonui pasiūlius, sveikinimui serui Attenborough – visi (iki galo renginyje likusieji) sustoję sušukome (Račaitytei į mobilų telefoną įrašant) „Happy Birthday, David!“ Žadėta jubiliatui šį sveikinimą nusiųsti – jei tarp daugybės reikšmingesnių ir pasimesių, vis tiek juk esame įsilieję į daugiamilijoninį sveikintojų chorą.

Maironio lietuvių literatūros muziejui – 90

Atkelta iš 3 psl.

Tačiau cenzorius B. G. Landmanas tų pačių metų rugsėjo 26-ąją ekspozicijoje pastebi Maironio *Raštų* ketvirtąjį tomą, kurį nurodo „iš eksponatų tarpo išimti ir š. m. rugsėjo mėn. 27 d. pristatyti Kauno Oblitui“. Su visais dokumentais supažindinamas laikinasis muziejaus direktorius J. Kulikauskas.

Pasekmių ilgai laukti neteko: 1951 m. spalio 17 d. Lietuvių literatūros instituto direktorius K. Korsakas pasirašo įsakymą Nr. 17: „Siekiant pakelti į aukštesnį idėjinį-politinį lygį Maironio literatūrinio muziejaus ekspoziciją bei pilniau ir tiksliau šiame muziejuje pavaizduoti lietuvių literatūrą, Maironio literatūrinio muziejaus direktoriui drg. Kulikauskui Juozui įsakau: 1. Nuo 1951 m. lapkričio 1 d. Maironio literatūrinį muziejų laikinai uždaryti ir pradėti jame ekspozicijos pertvarkymą bei papildymą, sutikslinant eksponatų išdėstymą, pilniau atskleidžiant ekspozicijos idėjinį ir tematinį turinį bolševikinio partiškumo požiūriu.“

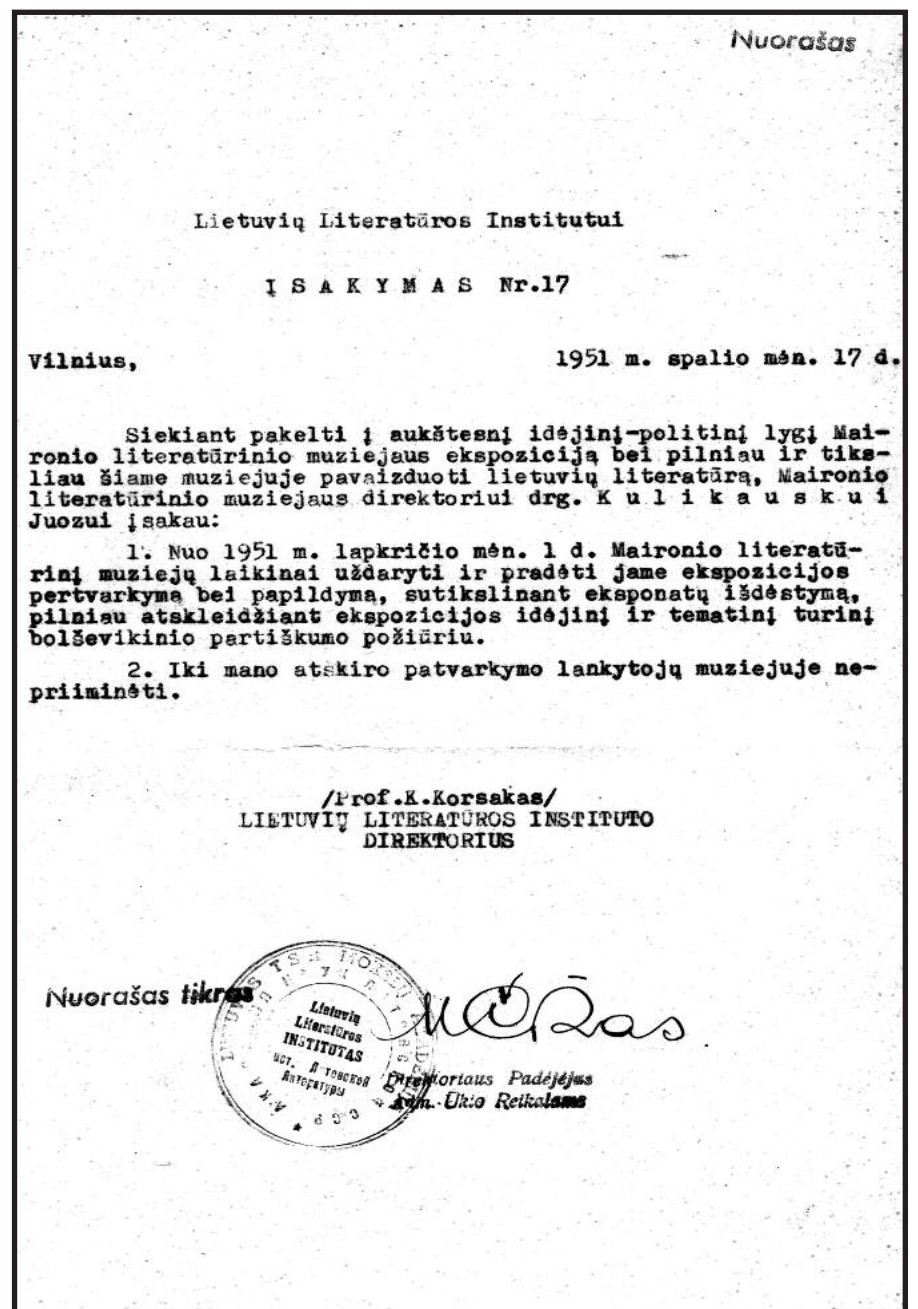
Tais pačiais metais parengtas Ekspozicijos struktūros pertvarkymo planas, kuriame idėjinis-politinis lygis bandomas kelti ištraukomis iš dienraščio „Tiesa“ vedamųjų, Lenino, J. V. Stalino, K. Kalinausko, Engelso, Markso, V. Niunkos citatomis.

Ekspozicinio plano derinimas, matyt, vyko ilgai, nes 1952 m. darbų ataskaitoje pažymėta, jog muziejaus ma-

sinis darbas nevyko dėl 1951 m. lapkričio 1 d. pertvarkymui uždarytos ekspozicijos.

Muziejaus veiklos archyve saugomi perdavimo aktai, liudijantys, kad iš Muziejaus Mokslų akademijos bibliotekos spec. fondams 1952 m. vasario 15 d. perduota 347 knygos; Lietuvių literatūros institutui – muziejaus direktorius J. Kulikauskas perduoda „Rankraštyno šešias /6/ dėžes ir septynis /7/ atskirus pokus“. Tuo pat metu muziejaus fondams Literatūros institutas perdavė keletą naujai ekspozicijai reikalingų muziejinės reikšmės daiktų: trylika fotokopijų.

Sovietmečiu kelis kartus keitėsi muziejaus pavadinimas, priklausomybė ir vadovai. Devyniolika metų direktoriumi dirbo darbuotojų pagarbai prisimenamas Juozas Kulikauskas. Jam mirus, iki 1981 m. muziejui vadovauja Marija Macijauskienė. 1989 m. kovo 1-ąją sugražinamas didžiojo Maironio vardas ir Maironio lietuvių literatūros muziejui vadovauti paskiriama Aldona Ruseckaitė, per tris dešimtmečius organizavusi dabartinę muziejaus veiklą nulėmusius muziejaus plėtros, rekonstrukcijos, muziejaus rinkinių formavimo darbus. Tų pačių metų pavasarį po 45 metų į Lietuvą atvyksta poetas Bernardas Brazdžionis. Pirmasis muziejaus vadovas 1991 m. birželio 17 d. svečių knygoje įrašė: „Džiaugiuosi, kad Maironio namai ne tik muziejus, ne tik archyvas, bet ir literatūros sodas, kur skamba poetiškas žodis.“

Literatūros instituto direktoriaus įsakymas ekspoziciją uždaryti. 1951-10-17